

A co Polana? Pokus o interpretaci Čapkova Hordubala z pohledu feministické literární vědy

Barbora Svobodová

Karel Čapek je jedním z našich nejslavnějších a nejčtenějších¹ spisovatelů. Na jeho díle můžeme obdivovat práci s jazykem, kultivovanost vyjádření, filozofickou hloubku nebo propagování humanitních ideálů. Čapek se stal doslova kanonickým autorem. Ale není náš pohled na jeho dílo i na něj samotného trochu zkreslený?

Udělala jsem si malý průzkum. Oslovila jsem 20 lidí různého věku, vzdělání i sociálního postavení a ptala se jich na jednoduchou otázku: „Kdo je Karel Čapek?“ Všichni (naštěstí) odpověděli, že český spisovatel a v pěti případech se mi dostalo i odpovědi, že to byl *velký* český spisovatel. Ptala jsem se tedy dále, v čem tkví ona velikost tohoto muže a všichni dotazovaní, jež mi prve takto odpověděli, se zarazili a pak ze sebe těžce a nesouvisle dostávali nějaké vysvětlení. Dovolím si zde doslovně uvést jednu z odpovědí na mou otázku: „No, ... on byl ten ... humanista, ne?“

I když uznávám, že je můj průzkum velmi málo reprezentativní, přesto ale potvrdil prvotní hypotézu. Naše vnímání tohoto *velkého* muže je značně schematizované a stereotypní. Nejen proto jsem se rozhodla udělat malý experiment a zkusila jsem se na Čapka podívat z méně obvyklého úhlu pohledu.

Po dlouhém rozvažování jsem si nakonec vybrala perspektivu feministické literární vědy a genderových studií – hlavní teoretickou oporou mi byla především kniha Pam Morrisové *Literatura a feminismus* (1993, česky 2000).² Morrisová se zde snaží podat ucelenější přehled feministické literární vědy, shrnout a rozpracovat myšlenky svých předchůdkyň.

Feministická literární věda se tradičně dělí na dva velké oddíly: tzv. feministické čtení a gynokritiku. Gynokritika se zabývá ženou spisovatelkou a

---

¹ Podle výsledků čtenářského průzkumu pořádaného ÚČL AV ČR a NK v r. 2010 je K. Čapek 4. nejoblíbenějším českým spisovatelem. TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a čtení v České republice*. [online]. Praha: ÚČL AV ČR, 2010.[citováno 2011-11-04].

Dostupné z : <<http://www.ucl.cas.cz/cs/ctenari-a-cteni>>

² MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*. 1. vydání. Brno: Host, 2000.

feministické čtení pracuje se ženou čtenářkou.³ V této práci se tedy budeme zabývat feministickým čtením Čapkova románu *Hordubal*.

E. Showalterová o feministickém čtení tvrdí, že je to metoda velmi kritická. Feministky totiž vycházejí z toho, že preferovaným adresátem textů je muž – jakožto tvůrce všeobecně uznávaných hodnot – a že ženy jsou stále zakořeněny v patriarchální společnosti ovládané těmito mužskými hodnotami, které bezproblémově přijímají za své a potlačují tak svou ženskou identitu. Další důležitou premisou je pak to, že kategorie genderu, tedy ona ženskost a mužskost, je především kategorií společenskou a ne primárně biologickou. V podstatě to znamená, že ženy hrají ve společnosti takové role, jaké jim přisoudili muži. Mužskost a ženskost jsou vnímány v binární opozici (muž pozitivně a žena negativně) a za všeobecně platnou interpretaci je brán mužský pohled, i když je zkreslený. Feministky toho chápání založené na protikladech odmítají a snaží se pracovat s pluralitním pohledem na společnost i literaturu.⁴

Pam Morrisová pak myšlenky E. Showalterové rozvíjí a tvrdí, že feministické čtení znamená otevírání alternativního interpretačního prostoru, a to i v tom případě, že se takové čtení vzpírá logice příběhu.⁵ Lynne Pearce, další badatelka věnující se v rámci feministické literární vědy hlavně feministickému čtení, připomíná, že toto zanedbání dominantní čtenářské pozice vynucované textem je naprosto legitimní a často velmi přínosné. Pearcová také zdůrazňuje, že pro toto čtení textů tzv. *proti srsti* (v českém kontextu se užívá i označení *vzdorné čtení*) je nejdůležitější především subjektivita a vědomá změna pohledu čtenářky.⁶

Ve svém textu se tedy pokusím podívat na Čapkova *Hordubala* především ze své vlastní perspektivy, z pohledu ještě dívky, snad trochu i ženy, z pohledu studentky literatury, která ještě asi před měsícem feministické kritice příliš nedůvěřovala.

---

³ SHOWALTER, Elaine. Pokus o feministickou poetiku. In Libora Oates-Indruchová. *Dívčí válka s ideologií*. 1. vydání. Praha: SLON, 1998. S. 210–34.

⁴ SHOWALTER, Elaine. Cit. dílo. Dále viz: SHOWALTER, Elaine. Feministická kritika v divočině. In Libora Oates-Indruchová. *Ženská literární tradice a hledání identit. Antologie angloamerické feministické literární teorie*. 1. vydání. Praha: SLON, 2007. S. 121–68.

⁵ MORRISOVÁ, Pam. Cit. dílo. S. 47.

⁶ PEARCE, Lynne. Nalézt místo odkud psát: Metodologie feministické textové praxe. In Libora Oates-Indruchová. *Ženská literární tradice a hledání identit. Antologie angloamerické feministické literární teorie*. 1. vydání. Praha: SLON, 2007. S. 249–74.

Karel Čapek, ženy a feminismus

Nahlédneme-li zběžně do biografie Karla Čapka, můžeme tvrdit, že jeho vztah k ženám byl poněkud komplikovaný. Čapek se od mala musel vyrovnávat s nekritickou a přehnanou láskou své matky, která na něm velmi lpěla. Obdivoval svéráznou babičku a specifický vztah měl i ke své starší sestře Heleně. Co se týče jeho osobního života, dlouho dobu udržoval vztah se dvěma ženami zároveň, poté se všemožně bránil manželství s Olgou Scheinpflugovou, které nakonec uzavřel ve svých 45 letech. O. Malevič se na základě toho všeho domnívá, že Čapek se pravděpodobně bál, že by jej manželka a závazky s manželstvím spojené mohly nějak omezovat v jeho umělecké tvorbě.⁷ Nechci tvrdit, že tyto životní peripetie se nutně musely projevit i v Čapkově díle, ale je velmi pravděpodobné, že autorův osobní život nebyl od jeho tvorby naprosto izolovaný.

Když se nejprve zaměříme na Čapkovy románové práce, zjistíme, že ústřední postavou všech románů je mužský hrdina (Prokop, Juraj Hordubal, letec z *Povětroně*, skladatel Foltýn, horníci z *První party* atd.), ženské postavy stojí spíš v pozadí a navíc jsou značně schematizované a typizované (hodné venkovské děvče Anča, femme fatale princezna Wille nebo domácí puťka paní Foltýnová). Snad jedinou výjimku tvoří Polana Hordubalová, které se budeme věnovat později. O něco „lepší“ je postavení žen v autorových dramatech a povídkové tvorbě. Tady už ženské hrdinky dostávají větší prostor, ale jsou stále zpodobněním určitých společensky přijímaných konvencí (matka Dolores, po věčném životě a věčné kráse toužící Emilia Marty či Olga z povídky *Na zámku*).

V žádném případě se nesnažím Čapka usvědčit z misogynie a ani jej nepodezřívám, že by tento názor zastával. Čapek se o ženskou problematiku zajímal – pravděpodobně na něj působily i postoje T. G. Masaryka, pro něhož byla tzv. ženská otázka jedním z důležitých témat. Bratři Čapkové také spolupracovali s B. Benešovou, která redigovala *Ženskou revue*, a chtěli pro tento časopis napsat sérii článků. Z našeho pohledu – pohledu feministického čtení – může být zajímavá stať *Poslední epos čili román pro služky z knihy Marsyas čili na okraj literatury*,⁸ kde Čapek mimo jiné poukazoval na to, jak ženy, speciálně určitá sociální skupina služebných, mohou číst romance. Čapkovi šlo sice primárně o brakovou literaturu a

⁷ MALEVIČ, Oleg. Karel Čapek a Anton Pavlovič Čechov. Literárně biografické a generové aspekty. In Jan Matonoha. *Česká literatura v perspektivách genderu*. 1. vydání. Praha: Akropolis, 2010. S. 158.

⁸ ČAPEK, Karel. *Marsyas čili na okraj literatury*. [1. vydání]. Praha: Aventinum 1931. S. 226–243.

její specifika, ale krom toho představil i svůj pohled na ženy čtenářky. Není bez zajímavosti, že právě zkoumání romancí určených ženám se později stalo jednou z důležitých oblastí, jimž se věnuje feministické čtení.

Karel Čapek tedy rozhodně nebyl nadšený feministou, ale ani se na ženy záměrně nedíval skrz prsty. Obdivoval na ženách jejich ženskost, ale jeho interpretace ženskosti přesně korespondovala s vžitým společenským stereotypem. Ideálem pro něj byla žena – matka, žena – záchránkyně, žena, která je schopná přivést na svět nového lepšího člověka.

Nyní přistoupíme k pokusu o interpretaci samotného románu *Hordubal*, nejprve se zaměříme na prostředky, kterými tento román své čtenáře tzv. genderuje, a poté se budeme věnovat především ústřední manželské dvojici Polaně a Hordubalovi.

Jak nás Hordubal genderuje?

Už výše jsme uvedli, že feministické čtení vychází z předpokladu, že primárním adresátem textů je muž, přesto ale ženy – čtenářky nemají sebemenší problém mužské texty číst a interpretovat. Feministicky orientované badatelky si proto kladou otázku, proč ženy přirozeně nečtou mužské texty kritičtěji. Prvním z důvodů je ona zmiňovaná zakořeněnost ženy v mužském světě a tím druhým je schopnost textu svého čtenáře tzv. genderovat. L. Pearceová, která koncepci genderování textem představila, tvrdí, že v textech jsou přítomny mechanismy, které čtenářku vmanévrují do určité percepční pozice, a ta pak zcela samozřejmě přijme za své dominantní mužské hledisko textu.⁹ P. Morrisová pak za hlavní genderovací mechanismy považuje především způsoby, jimiž jsou jednotlivé příběhy vyprávěny, tedy onen chatmanovský diskurs. Podle Morrisové jsou příběhy vyprávěny tak, aby čtenář v podstatě neměl jinou možnost než souhlasit s „mužskou“ perspektivou a „mužskými“ hodnotami, jež jsou v díle vyjádřeny.¹⁰

Hordubal své čtenáře jednoznačně genderuje. Výrazně se to projevuje hned v První knize celého románu. Románová realita je nám přibližována z úhlu pohledu hlavního mužského protagonisty prostřednictvím jeho vnitřních monologů. Doslova se stáváme součástí jeho samého, známe jeho myšlenky, emoce, touhy i obavy,

---

⁹ PEARCE, Lynne. Cit. dílo. S. 267.

¹⁰ MORRISOVÁ, Pam. Cit. dílo. S. 41.

vidíme, jakým způsobem uvažuje. Hordubalova vyprávěcí perspektiva v První knize naprosto dominuje, pro obdobný ženský úhel pohledu v diskursu není místo a čtenářky tak prostě přijmou mužskou perspektivu. Vnitřní monolog se sice místy přesune i do polohy polopřímé řeči, která předpokládá přítomnost vypravěče, ale tento vypravěč je spíš jakousi šedou eminencí v pozadí, jež se o sobě nedává příliš vědět, a jako čtenáře nás jeho existence v První knize vlastně ani příliš nezajímá, protože jsme naprosto ponořeni do Hordubala.

Ve Druhé knize a Třetí knize se vypravěč projevuje více a funguje zde jako další genderující činitel. Naprosto logicky předpokládáme, že i vypravěč zastává mužské hledisko, v textu se totiž neobjeví žádný náznak, že by se mohlo jednat o ženu – vypravěčku. Nejprve je v Druhé knize naše čtenářská pozornost soustředěna ke dvěma mužským postavám, k vyšetřujícím detektivům Gelnajovi a Bieglovi. Opět jsou nám představeny jejich myšlenkové pochody, i když tentokrát z autorské vyprávěcí perspektivy, sledujeme jejich dedukce a dohady. K Hordubalově případu přistupují sice každý po svém, ale s typickou racionalitou, se snahou případ nějak vyřešit a uzavřít.

Většinové společenské – tedy mužské – hledisko převládá ve Třetí knize. Autorský vypravěč seznamuje čtenáře s průběhem soudního líčení, v němž akcentuje především prvek celospolečenského opovržení Štěpánem a Polanou a hlavně dezinterpretaci Hordubalova příběhu. Ačkoliv Hordubal opustil příběh na konci První knihy, přesto je stále tou hlavní postavou, na níž je směřována čtenářská pozornost.

Naprosto specifickým genderujícím prvkem je pak autorův Doslov vztahující se k celé trilogii. Čapek zde vystupuje naprosto otevřeně jako tvůrce díla, jako muž s určitými názory a přesvědčením, říká čtenáři, co napsáním románu zamýšlel. Prakticky se snaží korigovat možnou interpretaci, ukazuje, jakou cestou se má recipient vydat a co si má z díla odnést.

*„ Ano, srdce Jurajovo se ztratilo v oněch lidských procedurách; to je **ten pravý tragický příběh sedláka Hordubala – a více méně nás všech.** (...) Je nutno si uvědomit tu ukrytost **pravého člověka** a jeho vnitřního života, abychom se snažili ho poznávat spravedlivěji – nebo si aspoň víc vážili toho, co o něm neví. **Příběh Hordubalův byl napsán nadarmo, není-li jasno, jaká se tu udála hrozná a obecná křivda.** (...) Povídka o Hordubalovi se končí křivdou nesmířenou a otázkou*

*bez odpovědi; propadá se do nejistot tam, kde čtenář očekává, že bude propuštěn v pokoji.*¹¹ (Zvýraznila B. S.)

Čapek opět zdůrazňuje tragiku Hordubalova osudu, kterou zevšeobecňuje a vztahuje na každého člověka. Pozornost čtenáře je soustředěna výhradně na tohoto mužského hrdinu, jež je zde představen jako *pravý člověk*, kterému bylo podle autorovy interpretace nesmírně ukřivděno.

Hordubal je tedy dílem s poměrně jasně definovaným adresátem, i když tato adresnost není explicitně manifestována – autor samozřejmě nezakazuje ženám, aby jeho román četly, ale čtenářky musí přijmout všudypřítomné mužské hledisko, aby se mohly stát implikovaným čtenářem tohoto díla.

Polana, Juraj a genderové stereotypy

Románový svět je plný generových stereotypů a předsudků. Venkovská společnost zde představuje tradiční patriarchální systém, v němž má každé pohlaví svou předem definovanou roli. Muž se má starat o rodinu – vydělávat peníze nebo zajišťovat obživu a žena se má starat o muže a děti.

Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že postava Hordubala bude mít z feministického úhlu pohledu poměrně jednoznačnou interpretaci. Jelikož je Juraj muž, měl by být typickým představitelem onoho vládnoucího patriarchálního systému. V jistém smyslu je tato interpretace postavy platná – Hordubal je rolník, je velmi pevně spjat s rodnou půdou, kterou obdělává, ale kvůli snaze svou rodinu zabezpečit se vydá do Ameriky, aby tam vydělal peníze. Potud je jeho jednání naprosto typicky mužské. Po svém návratu se ale Hordubal dostává do jakési krize mužství, na které se podílí i jeho neschopnost komunikovat s okolím. Juraj sice chce být oceňován a cítit se potřebný, ale nutně nelpí na návratu do své původní sociální role. V jistém slova smyslu uznává manželčinu autonomnost, i když je v něm zakořeněno, že muž má být hospodář a žena je mu podřízena. Juraj se své role hlavy rodiny vzdává dokonce rád, spokojil by se jen s rolí čeledína, ať si Polana klidně gazduje, jen když tak bude spokojená a projeví vůči němu alespoň malou náklonnost.

---

¹¹ ČAPEK, Karel. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. [3.vydání]. Praha: Československý spisovatel, 1965. S. 351 – 2.

„Tedy tak ty, Polano: osm let jsi byla svou paní, a teď se zlobíš, že máš mít gazdu nad sebou. Ech, dušinko, podívej se, jaký to gazda: sedí na schodku a fňuká, nos by mu utřela zástěrou, takový je to hospodář. Hordubal cítí něco na hubě, sahá na to, i můj ty Bože, vždyť to je úsměv. Hordubal se usmívá do tmy; jakýpak gazda, čeledín. Přišel čeledín ke kravám, paní a ty Polano, budeš jako statkářka, Nu, vidíš, všechno se dá srovnat: koně i krávy, Štěpán i Juraj. Krávy ti vypěstuju, Polano, radost se na ně podívat – a ovce; všechno budeš mít, nad vším budeš gazdovat.“¹²

Tato submisivnost, snaha vyhovět a podřídit se jsou rysy pro mužského hrdinu velmi netypické a ve většinovém kontextu jsou chápány spíš jako vlastnosti ženské. Nabízí se otázka, zda Hordubalova rezignace na vůdčí pozici v rodině souvisí pouze s uznáním Polaniny samostatnosti, a nebo zda jde spíš o podvědomé přijetí toho, že tuto úlohu už za Hordubala převzal nějaký jiný muž.

M. Jílková ve svém článku uvádí, že text se nám snaží Hordubala představit jako skromného, prostého a trpícího člověka, který si zaslouží náš soucit.¹³ Juraj přesně takto působí. Je to chudák chlap, kterého po návratu z těžké práce v Americe, kde se dřel pro blaho svých blízkých, doma nepřijali právě vlídně a on neví, jak se zařadit do života rodiny i celé vesnice. Jednoduše řečeno, vnímáme jej jako jednoznačně kladného hrdinu a díváme se na něj s pochopením. Zde ale většinou nastupuje ono přirozené vnímání světa v binárních opozicích, začínáme hledat postavu, která by byla záporná. Jestliže je Juraj kladným hrdinou, tak jeho přirozeně chápaný protipól – jeho manželka – může být hrdinkou zápornou. A jak by nebyla! Ke svému hodnému muži se chová chladně a odměřeně, vůbec se s Hordubalem nesnaží komunikovat a má podivně blízko k čeledínovi, se kterým manželka podle svědectví sousedů dokonce podvádí.

Jenže co na to Polana? Můžeme se jejímu odmítavému postoji tak jednoznačně divit? Nezapomínejme na to, že Hordubal během posledních pěti let svého amerického pobytu o sobě vůbec nedal vědět, přestal domů posílat peníze i dopisy, protože po smrti jeho přítele je za něj už nikdo nepsal, sám psát neuměl a utrácet za telegramy mu přišlo zbytečné. Polana o manželovi pět let nic nevěděla, byla sama a musela se starat o malou Hafii a o celé hospodářství. V jistém slova smyslu tak byla nucena přijmout mužskou roli, zařídila si nový život a s manželem přestala počítat.

Hordubal ale tuto alternativu vnímá jako nemožnou:

---

¹² ČAPEK, Karel. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život.* S. 30.

¹³ JÍLKOVÁ, Miroslava. *Hordubal a Jozova Hanule. Tvar*, 2004, roč. 15, č. 16. S. 16.

„Třeba si myslí, že jste mrtev, pane Hordubal: to víte když tolik let od vás nedostala ani zprávičku – Mrtev? Takový chlap jako já, a mrtev? Juraj se dívá na své uzlovité pěsti. Takový chlap, co si to myslíte! Polana je moudrá, Polana ví že se vrátím.“¹⁴

Z fiktivního dialogu, který se odehrává v Hordubalově mysli, vidíme, že Juraje přece jen napadlo, že by ho Polana mohla považovat za mrtvého, ale hned tuto myšlenku zapudí. Zafunguje zde ze stereotypu vycházející předpoklad ženského chování. Polana je Jurajova manželka a jako taková na svého muže samozřejmě věrně čeká a přijme jej s otevřenou náručí.

Je velmi zajímavé sledovat, jak jsou naše čtenářské interpretace Polany ovlivněny genderovými stereotypy nás samých. V žádném z článků a studií nejrůznějších literárních badatelů, které jsem četla, nenajdeme jednoznačně řečeno, že je Polana záporná postava, že je to zlá žena, která svého muže zavraždila. Literární vědci si totiž dobře uvědomují, že text nic takové neříká, přesto, když autoři rozvíjí své myšlenky o této postavě a jejím vztahu k manželovi, je v nich tato nevyslovená a skrytá premisa přítomna. J. Holý například obviňuje Polanu, že manžela zradila a činí ji zodpovědnou za jeho tragický osud.¹⁵ Stejně jako M. Jílková, která vůbec nepochybuje o Polanině účasti na Jurajově vraždě.¹⁶

Jediné, čím je ale Polana prokazatelně vinna, je nevěra, o níž svědčí její těhotenství. I když je otázka, zda její vztah, ať už se Štěpánem nebo kýmkoli jiným, můžeme pokládat za nevěru, počítala-li Polana s tím, že se Hordubal už nevrátí. Polana je u soudu sice oficiálně odsouzena za vraždu, ale celá vesnice ji mnohem více odsuzuje za cizoložství. Pro venkovskou společnost tedy není ani tak důležité, že by mohla zabít člověka, jako spíš fakt, že se vzepřela deklarovaným pravidlům a vymkla se stereotypním představám o správné ženě a manželce.

*„... vdova Hordubalová hledí, jako by ji vyřezal z kosti, jako by o něm nevěděla: kostnatá, nevzhledná toporná. **Nikdo nepozírá na Štěpána, jen na ni; což on, chlapisko černé! zřídka-li chlap ubije chlapa? Ale toť – vlastní žena, prosím pěkně; jaký život Hospodine, nelze-li věřit vlastní ženě! (...)** Pověsit ji, hovoří tetky. **Není na světě spravedlnosti, nebude-li pověšena. A jděte, baby, bručí chlapi, ženské se, vímeť nevěšejí; do smrti je zavřít – Kdyby ženštiny soudily, pověsily by mrchu. Počujte, já sama bych jí dala provaz na krk. – Nehovoř, Marika, to není robota pro babu. Ale Štepku jistě povedou na šibenici. Tak, tak, Štepku; a zabil jen cizího člověka. Když nepověsíte Polanu, brzo-li nebudou ženy ubíjet své muže?“¹⁷***

¹⁴ ČAPEK, Karel. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. S. 9.

¹⁵ HOLÝ, Jiří. Noetická trilogie? In *Možnosti interpretace*. 1. vydání. Olomouc: Periplum, 2002. S. 173.

¹⁶ JÍLKOVÁ, Miroslava. Hordubal a Jozova Hanule. *Tvar*, 2004, roč. 15, č. 16. S. 16.

¹⁷ ČAPEK, Karel. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. S. 96.

„Ech, Polano, jaká hanba: prstem na tebe ukazují, **žalují tvé smilstvo**, ženy kamenují ženu cizoložnou. Nikdo už nevidí Štěpána Manyu, marně kryješ rukama zkříženýma těhotný život, nezakryješ svého hříchu; **Štěpán zabíjel, ale ty jsi hřešila.**“¹⁸ (Zvýraznila B. S.)

Uvedená ukázka dokonale ilustruje dvojí normu, která existuje ve společnosti. Jiná pravidla platí pro muže a jiná pro ženu. V případě, že by byl vrahem Štěpán – muž, byla by společnost dokonce ochotná spáchanou vraždu tolerovat – vždyť by **zabil jen cizího člověka**, ale ženě, manželce ji není možné odpustit. Vypravěč také zdůrazňuje, že mnohem ostřeji Polanu odsuzují ženy, pro které je neodpustitelné především její cizoložství. Sousedky se tak snaží situovat do rolí ctnostných žen a jednoznačně se vůči hříšné Polaně vymezit, aby s ní nemohly být spojovány na základě toho, že jsou také ženy, a obviňovány, že stejně jako Polana podrývají společenský řád.

Podle veřejného mínění tedy byla Polana špatná manželka a žena, ale jaké vůbec její manželství bylo. Ivan Klíma ve svém doslovu k trilogii *Hordubala* chápe mimo jiné i jako vyprávění o lásce s tragickým koncem,¹⁹ s podobným postřehem přichází i Dagmar Mocná, která se dokonce zmiňuje o velké lásce, která vzdoruje všemu a všem.²⁰ Ani s jednou z těchto interpretací ale není možné jednoznačně souhlasit, protože opět vycházejí z naší stereotypně zakořeněné představy o manželství. Víme pouze, že po Hordubalově návratu z Ameriky Polana svému muži mnoho náklonnosti neprojevuje, ale to, jaké bylo jejich manželství před Jurajovým odjezdem, si můžeme jen domýšlet. Vzhledem k tomu, že manželství mělo dlouhou dobu spíš charakter určité společenské smlouvy, jejímž nutným předpokladem nebyly vzájemné city mezi mužem a ženou, ale spíš záležitosti majetkové, nemůžeme zcela jednoznačně předpokládat, že mezi Polanou a Hordubalem vůbec nějaká láska existovala, případně že byla vzájemná. Z Hordubalových vzpomínek v První knize nevyčteme, jaký k němu měla žena vztah. Byla navíc o 15 let mladší než Juraj, což je stejný věkový rozdíl, jaký je mezi Hafíí a Štěpánem. Na tento fakt nás upozorní sám Hordubal v jednom z mála rozhovorů mezi ním s Polanou:

---

¹⁸ Tamtéž. S. 99.

¹⁹ KLÍMA, Ivan. Čapkova trilogie. In Karel Čapek. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. [3. vydání]. Praha: Československý spisovatel, 1965. S. 357.

²⁰ MOCNÁ, Dagmar. Dvě podivné „detektivky“ (Čapkův Hordubal a Jméno růže U. Eka). *Česká literatura*, 2005, roč. 53, č. 4. S. 474.

„Inu, pravda, Hafie je maličká,“ dumá Hordubal. „Ale zasnoubit – není vydat. Za starých časů, Polano, zasnubovali i děti v kolébce.“
„Ale vždyť Štěpán – Hafie je o patnáct let mladší než on,“ brání se Polana. Juraj kývá hlavou. „Jako ty, dušinko. To bývá. (...)“²¹

Tato paralela mezi oběma dvojicemi může být čistě náhodná, ale stejně tak nám může říkat, že Polana byla v době, kdy se vdávala, sama ještě dítětem, které se pouze podřídilo tlaku okolí. Polaniny city k manželovi tedy můžeme pouze odhadovat, zato Jurajovy city známe. Hordubal je velký romantik, dokonce si vysní několik variant různých příchodů domů, jimiž chce svou manželku překvapit. Nakonec se mu nepodaří uskutečnit ani jeden. Je velmi nešťastný z Polanina nezájmu a nejprve se všemožně snaží její náklonnost získat (v zoufalství požádá cikánku, aby mu připravila nápoj lásky), touží i po tělesném sblížení se ženou, ale nakonec rezignuje na roli milence a manžela, stejně jako rezignoval na pozici hlavy rodiny. Navenek se však stále snaží udržovat dojem fungujícího rodinného života. Sám Polaně říká: „Jsem přece tvůj muž – alespoň před lidmi.“²²

Hordubal je o své lásce k Polaně přesvědčen a samozřejmě čeká, že mu ji bude jako jeho manželka oplácet. Je ale jeho láska opravdu upřímná a skutečná? Hordubal si odmítá připustit, že už je v Polanině životě jaksí navíc. Prakticky svou ženu nezná, tohle je jiná Polana, než jakou před osmi lety opouštěl a je tedy vůbec možné milovat někoho, o kom prakticky nic nevíme? Hordubal spíše než Polanu miluje svou vlastní představu o ní. Jak poznamenává M. Dokoupil, Hordubal si vzájemnou lásku mezi ním a Polanou spíše vysnil.²³ Ta, kterou miluje, není Polana, ale ideální žena – je to věrná manželka, starostlivá matka (Hordubal občas zavzpomíná, jak Polana pečovala o malou Hafii) a také krásná žena.

Právě otázka Polaniny krásy není tak nepodstatná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Můžeme sice velkoryse tvrdit, že vzhled přece není na člověku to důležité, ale toto tvrzení je klišé. Stále platí, že vzhledově atraktivní žena má ve společnosti mnohem výhodnější pozici než ta, ke které příroda v tomto ohledu nebyla tak štědrá. Ženská krása je jednoznačnou devizou své majitelky a krásná žena je také chloubou a ozdobou svého muže. D. Mocná dokonce tento všeobecně přijímaný

²¹ ČAPEK, Karel. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. S. 54.

²² Tamtéž.

²³ DOKOUPIL, Blahoslav. *Noetická trilogie aneb Tiché a mnohohlasé zvěstování*. In Štěpán Vlašín a kol. *Kniha o Čapkovi*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1988. S. 277.

pohled dovádí do extrému, když spekuluje o možném vztahu mezi Polanou a jiným mužem (Štěpánem), podmiňuje totiž příčiny tohoto vztahu právě Polaninou krásou.²⁴

Pokusíme se nyní trochu rozvinout její úvahu. Kdyby tedy byla Polana opravdu krásná, mohl by se do ní Štěpán (jiný muž) zamilovat a následně pak zabít Hordubala, aby jejich lásce z cesty odstranil hlavní překážku, ale jestliže Polana hezká nebyla, tak s ní mohl Štěpán (někdo jiný) udržovat vztah pouze proto, že byla bohatá gazdová. Nyní jsme předvedli dokonale generově předpojatou interpretaci. Mladý čeledín by přece nemohl upřímně milovat *nehezkou kostnatou starou tetku*. A na vraždu z lásky bychom se jako čtenáři dívali s větším pochopením než na vraždu ze ziskovosti. „Objektivní“ většinové hledisko představené ve Druhé a Třetí knize nás ale směřuje spíše k tomu, abychom Polanu za žádnou krasavici nepovažovali, a tudíž se na ni ani nedívali shovívavě.

Ukázalo se, že ona otázka, zda byla či nebyla Polana krásná, je snad opravdu nedůležitá z hlediska odvíjení příběhu, ale zároveň je velmi podstatná pro naše chápání a interpretaci této ženské postavy. U ženy je totiž na rozdíl od muže krása chápána jako důležitý atribut, který jednoznačně vyvolává asociace kladných vlastností.

Vraťme se nyní o kousek zpět, k námi představené Hordubalově vizi ideální Polany. Podrobně jsme se zabývali Polanou manželkou, zmínili relevantnost jejího vzhledu a poslední roli, které jsme se ještě nevěnovali, je Polana jako matka.

Mohli bychom o Polaně říci, že je dobrá matka? A jak se vlastně pozná dobrá matka? Polanin vztah s Hafíí není v příběhu příliš konkretizován. Z jejího chování k dceři vidíme, že je na ni přísná a tvrdá, ale opět se musíme ptát, zda je to špatně. Hafie není rozmazlené děcko, které by bez mamčiny sukně neudělalo ani krok, stejně tak k matce nemá tak blízko jako třeba ke strýčkovi Štěpánovi. Zato ale matku evidentně poslouchá a respektuje ji. Text nám poskytuje jen velmi málo vodítek k nějaké přesnější interpretaci vztahu mezi matkou a dcerou. Polana se o své dítě stará a dokázala se o ně postarat i v době, kdy se sama musela vyrovnávat se změnou své vlastní role, když se stala hlavou domácnosti. Právě tím může být ovlivněn i její vztah k malé Hafii, který je spíše než láskyplně mateřský autoritativně otcovský. Značnou část Hafiina života jí Polana musela dělat oba rodiče, být zároveň otcem i matkou. Můžeme tedy pouze spekulovat o tom, zda svědectví malé Hafie u

---

²⁴ MOCNÁ, Dagmar. Cit. dílo. S. 477.

soudu bylo opravdu tak dětsky nevinné, jak působilo, nebo zda to byla promyšlená, ale nedomyšlená vzpoura proti rodičovské autoritě.

Už na začátku své práce jsem uvedla, že Polana Hordubalová zaujímá specifické místo v galerii Čapkových ženských románových postav. Na rozdíl od ostatních hrdinek není pouze zpodobnění nějakého společensky přijímaného stereotypu, byť v našich interpretacích k stereotypnímu vnímání této protagonistky často inklinujeme. Můžeme přijmout většinové hledisko a tvrdit, že Polana byla zlá potvora, která svého muže zneužívala, vydržovala si za jeho peníze mladého milence a nakonec se chladnokrevně podílela na manželově vraždě. Stejně legitimní je ale chápat Polanu jako silnou ženu, která se z ničeho nic ocitla v nové společenské a životní roli a musela se vyrovnat se všemi závazky s ní spojenými. V tomto ohledu je Polana ženou velmi moderní a má k současným ženám a literárním postavám mnohem blíže než by se mohlo zdát. Je další skvělou ukázkou Čapkova spisovatelského umu.

Doufám, že jsem svou propolanovsky zaměřenou interpretací ukázala, že je tato postava velmi složitá a že si rozhodně nezaslouží, aby byla tak jednoduše odsuzována. Spíše bychom se měli snažit pochopit ji.

Literatura a zdroje

1. **Primární literatura**

ČAPEK, Karel. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. [3.vydání]. Praha: Československý spisovatel, 1965. 359 s.

ČAPEK, Karel. *Marsyas čili na okraj literatury*. [1. vydání]. Praha: Aventinum 1931. 259 s.

2. **Sekundární literatura**

a) Knižní monografie, časopisecké články a příspěvky ve sbornících

BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1988. 346 s.

ČEŠKA, Jakub. Čapkovo hledání Boha, nebo literatura? *Tvar*, 1999, roč. 10, příloha č. 18, 19. 64 s.

DOKOUPIL, Blahoslav. Noetická trilogie aneb Tiché a mnohohlasé zvěstování. In Štěpán Vlašín a kol. *Kniha o Čapkovi*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1988. S. 273–286.

HOLÝ, Jiří. Noetická trilogie? In *Možnosti interpretace*. 1. vydání. Olomouc: Periplum, 2002. S. 165–83. ISBN 80-86624-02-1.

HOLÝ, Jiří. Komentář. In Karel Čapek. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. S. 435–56. ISBN 80-7106-283-9-

JÍLKOVÁ, Miroslava. Hordubal a Jozova Hanule. *Tvar*, 2004, roč. 15, č. 16. S. 16–7.

JANKOVIČ, Milan. Role intonace v Čapkově Hordubalovi. *Česká literatura*, 2000, roč. 48, č. 5. S. 451–65.

KLÍMA, Ivan. Čapkova trilogie. In Karel Čapek. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. [3.vydání]. Praha: Československý spisovatel, 1965. S. 355–8.

KRÁLÍK, Oldřich. *První řada v díle Karla Čapka*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1972. 209 s.

MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. 1. vydání. Praha: Ivo Železný, 1999. 297 s. ISBN 80-237-3436-9.

MALEVIČ, Oleg. Tetralogie poznání. *Literární měsíčník*, 1988, roč. 17, č. 10. S. 36–42.

MOCNÁ, Dagmar. Dvě podivné „detektivky“ (Čapkův Hordubal a Jméno růže U. Eka). *Česká literatura*, 2005, roč. 53, č. 4. S. 465–91.

OPELÍK, Jiří. *Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přívažek*. 1. vydání. Praha: Torst, 2008. 258 s. ISBN 978-80-7215-356-5.

PECHAR, Jiří. Čapkova noetická trilogie. In *Interpretace a analýza literárního díla*. 1. vydání. Praha: Filosofia, 2002. S. 105–16. ISBN 80-7007-163-X.

POHORSKÝ, Miloš. Noetické romány Karla Čapka. *Česká literatura*, 1972, roč. 20, č. 6. S. 522–38.

ŘEZÁČ, Jan. Karel Čapek proti Karlu Čapkovi. In Karel Čapek. *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. [1.vydání]. Praha: Československý spisovatel, 1956. S. 451–62.

TAX, Jaroslav. Románová trilogie Karla Čapka. In Jaroslav Tax a kol. *Přednášky z 27. běhu Letní školy slovanských studií v r. 1983*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1985. S. 84–109.

VOLKOVÁ, Bronislava. Smrt jako sémiotická událost. In Stanislava Fedrová. *Otázky českého kánonu. Sborník z příspěvků III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky Hodnoty a hranice*. 1. sv. 1. vydání. Praha. Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006. S. 512–19. ISBN 80-85778-51-3.

VŠETIČKA, František. Hordubal Karla Čapka. *Česká literatura*, 1998, roč. 46, č. 3. S. 301–7.

b) Teoretické a literárněhistorické práce

FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla instituce I. A–G*. 1. vydání. Praha: Academia, 1985. 900 s.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, Blanka a kol. *Tváří v tvář. Gender jako metodologická kategorie literárních analýz*. 1. vydání. Praha: Gender Studies, o.p.s, 2010. 198 s. ISBN 978-80-86520-34-6.

MATONOHA, Jan. *Česká literatura v perspektivách genderu*. 1. vydání. Praha: Akropolis, 2010. 328 s. ISBN 978-80-87481-01-1.

MORRISOVÁ, Pam. *Literatura a feminismus*. 1. vydání. Brno: Host, 2000. 232 s. ISBN 80-86055-90-6

MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol. *Dějiny české literatury IV*. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing, 1995. 714 s. ISBN 80-85865-48-3.

NEBESKÝ, Jiří J. K. – PAVERA, Libor. *Žena v české a slovenské literatuře. Sborník z literárněvědné konference konané v Opavě 14. a 15. září 2004*. 1. vydání. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2006. ISBN 80-7248-380-3.

NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006. 1. vydání. 912 s. ISBN 80-7294-170-4.

OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Dívčí válka s ideologií*. 1. vydání. Praha: SLON, 1998. 304 s. ISBN 80-858550-67-2.

OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Ženská literární tradice a hledání identit. Antologie angloamerické feministické literární teorie*. 1. vydání. Praha: SLON, 2007. 409 s. ISBN 978-80-86429-69-4.

3. **Elektronické zdroje**

Bibliografie české literární vědy (od roku 1961) [databáze online]. Praha: ÚČL AV ČR, 2010. [citováno 2011-11-01].

Dostupné z: < <http://isis.ucl.cas.cz/?form=biblio> >

Retrospektivní bibliografie (od roku 1945) [databáze online]. Praha: ÚČL AV ČR, 2010. [citováno 2011-11-01].

Dostupné z: < <http://isis.ucl.cas.cz/?form=ret> >

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a čtení v České republice*. [online]. Praha: ÚČL AV ČR, 2010. [citováno 2011-11-04].

Dostupné z: <<http://www.ucl.cas.cz/cs/ctenari-a-cteni>>